

ارکستراسیون

گزیده‌ای از اندیشه‌ی موسیقی دانان در باب ساز آرای

پال متیوز

کامران آرای



عنوان و نام پدیدآور	ارکستراسیون گزیده‌ای از اندیشه‌ی موسیقی‌دانان در باب سازآرایی/
مشخصات نشر	[ویراستار] پال متیوز؛ مترجم: کامران غبرایی.
مشخصات ظاهری	تهران: هم‌آواز، ۱۳۹۵.
شابک	۳۱۶ص.
وضعیت فهرست نویسی	۷-۱۰-۷۴۵۴-۶۰۰-۹۷۸
یادداشت	فیفا
موضوع	عنوان اصلی: Orchestration : an anthology of writings, c2006
شناسه افزوده	ارکستراسیون -- تاریخ
شناسه افزوده	Instrumentation and orchestration -- History :
شناسه افزوده	متیوز، پل، ویراستار
رده بندی کنگره	Mathews, Paul :
رده بندی دیویی	برای، کامران، ۱۳۵۸ - ، مترجم
شماره کتابشناسی ملی	۷۸۱، ۷۴: ML۴۵۵/الف ۱۳۹۵
	۴۳۰، ۱۵۷۰



ارکستراسیون

گزیده‌ای از اندیشه‌ی موسیقی‌دانان در باب سازآرایی

نویسنده: پال متیوز • مترجم: کامران غبرایی

آماده سازی و امور فنی پیش از چاپ: هامان قدسی • طرح جلد: فروش فصیحی • نت‌نگار: هم‌آواز
چاپ اول: پاییز ۱۳۹۹ • شمارگان: ۵۵۰ • قیمت: ۸۵۰۰۰ تومان
لیتوگرافی: افست گرافیک • چاپ: علوی • صحافی: سیمی‌ساز
شابک ۷-۱۰-۷۴۵۴-۶۰۰-۹۷۸ ISBN: 978-600-7454-10-7

نشر هم‌آواز: تهران، خیابان انقلاب، بین بهار و شریعتی، پلاک ۴۰۰

طبقه دوم، شماره ۷، کد پستی: ۱۱۴۸۸۷۳۸۳۶

تلفن: ۷۷۵۳۲۹۷۳ - ۷۷۶۱۲۹۲۱ • دورنگار: ۷۷۶۱۲۶۸۲ - ۲۱-۷۷۶

info@hamaavaz.com

www.hamaavaz.com

تمامی حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد به هر شکلی بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.

فهرست

- پیش گفتار متنی ۹
پیش درآمد ۱۳

بخش یک

- ۱۹ اوایل سده‌ی نوزدهم: ارکستر اسپین بتهوون
۲۳ در باب سمفونی
قسمت دوم از فصل سوم «مکتب آهنگ‌سازی عملی
کارل چرنی
۳۷ ضمیمه‌های سازی آهنگ‌سازان معاصر بر پارتیتورهای اسنادی:
فصل سیزدهم «هنر موسیقی و باقی دست‌نوشته‌ها»
اکتور برلیوز
۳۹ در باب پرداخت سمفونی نهم بتهوون
ریشارت واگنر
۶۳ ضمیمه‌های سازی آهنگ‌سازان مدرن: واگنر و بتهوون
شارل گونو
۶۷ رساله‌ای در باب خوانش مالر از سمفونی نهم بتهوون
گوستاف مالر و زیگفریت لیبینر

سازشناسی بتهوون
فرازهایی از «خودزندگی نامه»
ایگور استراوینسکی

بخش و

۷۱

اواخر سده نوزدهم: ارکستراسیون آلمانی و فرانسوی ۱

۷۵

چند گفتار درباره‌ی ارکستراسیون
گوستاف مالر

۸۵

درس نخست: آموزش‌های ابتدایی
از «گفتار روشمند در ارکستراسیون»
فرانسوا-آگوست خوارت

۹۳

پیشگفتاری بر «رساله‌ی سازشناسی» برلیوز
ریشارت اشتراوس

بخش سه

۱۰۱

میان‌پرده: امکان‌های ارکستری در بدو زایش موسیقی نو

۱۰۵

ارکستر
از رساله‌ی سازشناسی، اکتور برلیوز

۱۲۱

همه‌ی ارکستر (توتی)
از فصل دهم «آموزش سازشناسی»، زالومون یاداسزون

۱۴۵

تقسیم‌های کلی و دسته‌بندی اصول سازهای ارکستری
از «آناتومی فیزیولوژی دلو رکستر»، دلیوس و پاپوس

۱۴۹

ترکیب‌بندی ارکستر
فصل چهارم از «اصول ارکستراسیون»، نیکولای ریمسکی-کورساکف

بخش چهارم

۱۷۳

در آستانه‌ی ساز بیستم: ارکستراسیون فرانسوی و آلمانی ۲

۱۷۹

ابزار ناکافی و بی‌بازموسیقایی
فروچو بوسونی

۱۸۱

ارکستر: دیاتونیک و آتنال
از «طبیعت امر موسیقایی»
یوزف ماتیناس هائر

۱۸۹

امکان‌های دسته‌های بادی از منظر آهنگ‌سازان مدرن
پرسی گرینجر

۱۹۷

سازشناسی
آرنولد شوئنبرگ

۲۰۵

توازن سونوریت‌ها: حجم و شدت
از فصل دوم «ترتبه دل‌رکستراسیون»
شارل کوکلن

۲۱۵

سازشناسی
از «گفت‌وگوهای با استراوینسکی»
ایگور استراوینسکی و رابرت کرزف

بخش پنج

- ۲۲۱ اوایل دهه‌ی بیستم: کلانگ‌فاربن ملودی و بافت
- ۲۲۳ کلانگ‌فاربن هارمونی
از «نظری به هارمونی» [هارمونی‌لره]
آرنولد شوینبرگ
- ۲۲۵ نامه‌ای به هاینریش یالوتس درباره‌ی سافون اپوس ۲۱
آنتون وبرن
- ۲۲۷ نامه‌ای به هرمان شرشین درباره‌ی ترانویسی رابرت کرکری باخ
آنتون وبرن
- ۲۲۹ آنتون وبرن: کلانگ‌فاربن ملودی
آرنولد شوینبرگ
- ۲۳۱ در باب کلانگ‌فاربن ملودی
ایگور استراوینسکی و رابرت کرکرت
- ۲۳۳ روابط رنگ‌ها و کاربردشان
آلفرد اشنیتکه

بخش شش

- ۲۵۱ ابتکای ایلاخر سدهی بیستم
- ۲۵۵ یادبستی دربارهی سمفونی چهارم
چارلز آیزر
- ۲۶۳ شخصیت ساز و سمفونی توتی
از «واژگان الکن و اصوات بودس»
الیوت کارتر و الن ادواردز
- ۲۶۹ از جاگیری و چیدمان ارکستر
استیو رایش
- ۲۷۳ موسیقی جایمند و ارکستراسیوناش
از «رهیدن از فضا با هنری برنت»
هنری برنت و فرنک ج. اوتری
- ۲۸۷ ملاحظاتی دربارهی ارکستراسیون
مورتن فلدمن
- ۲۹۵ رنگ و ترکیب - رنگ و زبان
پییر بولز
- ۳۱۱ واژه‌نامه

پیش‌گفتار مترجم

ارکستراسیون هنر آراستن خط‌های ارکستری و بهره‌گیری از امکان‌های شناخته و ناشناخته‌ی آن‌هاست. اکنون باید پرسید کدام ارکستر؟ آیا باید آنسامبل‌های بزرگ و کوچک را از این بحث کنار بگذاریم؟ آیا نمی‌توان از سازهای دسته‌های بادی برنجی یا گروه‌های امروزی را آراست؟ به‌گفته‌ی لنارد برنستاین «اصطلاح ارکستراسیون در ذهن موسیقی‌دانان مختلف به معنایی متفاوت دلالت می‌کند. بطور کلی می‌توان گفت که ارکستراسیون فن تنظیم موسیقی برای ارکستر است، خواه این ارکستر سمفونیک، ارکستر راننده داشته باشد، یا هفتاد، یا حتی صدو هفتاد [...]». بااینکه توضیح برنستاین کمی تعریف را دقت می‌بخشد، باز هم پرسش‌های بسیاری باقی است و درضمن همان پرسش‌های پیش‌گفتار هم سراسر مرتفع نمی‌شود. برای نمونه، هنوز می‌توانیم بپرسیم آیا نوازندگان یک گروه سه نفره‌ی موسیقی جَز یا آهنگ‌سازی که برای گروه نامتعارفی از سازهای شرقی و غربی موسیقی می‌بازند، از فن ارکستراسیون بی‌نیازند؟ در کتاب پیش رو آراء آهنگ‌سازان و نظریه‌پردازان موسیقی درباره‌ی ارکستراسیون به‌ترتیبی تاریخی عرضه شده است، تا خواننده هم به سیر تکاملی و روند دیالکتیکی ارکستراسیون واقف شود و هم توازی پیشرفت نظری و هنری موسیقی را از منظری نزدیک‌تر مشاهده کند. به گمانم همه‌ی کسانی که اندک پیوندی میان خود و جهان موسیقی حس می‌کنند، از هنردوستان غیرحرفه‌ای و شنوندگان عادی گرفته تا موسیقی‌دانان حرفه‌ای و حتی اعضای گروه‌های مختلف، مخاطب این کتاب هستند. در وهله‌ی اول آشنایی با اندیشه‌ی موسیقی‌دانان بزرگ در باب ارکستراسیون مفید است و در وهله‌ی دوم به‌وقت تحلیل هر اثر موسیقایی می‌توان با بهره‌جویی از هنر ارکستراسیون با آسودگی بیشتر ژرفای مقصود هر آهنگ‌ساز را دریافت. به‌هرروی، پال متیوز، ویراستار یا به‌قولی گردآورنده‌ی این جُنگ، متن‌ها را چونان «آراسته» است تا خواننده در حین مطالعه‌ی مقاله‌ها با تاریخ ارکستراسیون نیز آشنا شود. البته باید توجه کرد که درخشان‌ترین وجه این تاریخ در همین نکته‌ی ساده نهفته است که از زبان خود خالقان

روایت می‌شود. متیوز در دیباچه‌ی کتاب اشاره می‌کند که برلیوز با نوشتن رساله‌ی سازشناسی انقلابی برپا کرد و هنر ارکستراسیون را به مقامی تازه در تاریخ موسیقی رساند. گرچه پیش از آن هم نوشته‌های بسیاری در این باب منتشر شده بود، اما کار برلیوز موجی بلند به راه انداخت و از آن روز تاکنون اندیشه‌ورزی درباره‌ی ارکستراسیون از مهم‌ترین دغدغه‌های موسیقی‌دانان شده است. چنان‌که خود متیوز هم یاد می‌کند، جنگ حاضر حاصل دورانی است که او در بنیاد پی‌بادی در دانشگاه جان هاپکینز شهر بالتیمور ارکستراسیون درس می‌داد. او دریافت که دست‌نوشته‌ها و مقاله‌های حاضر روایتی دست‌اولی از تاریخ و فلسفه‌ی ارکستراسیون به دست می‌دهند و چنان‌که آن‌ها را در جنگی گردآوری کرد. او در گزینش این مقاله‌ها رویکردی بیشتر فلسفی داشته و از همین رو هم از گنجاندن نوشتارهای فنی‌تر و پرداختن به جزئیات خشک و فنی‌تر اجتناب کرده است. همین رویکرد هم هست که کتاب را برای طیف وسیع‌تری از مخاطبان خواندنی می‌کند. با نگاهی به فهرست مقاله‌ها به بخشی از هدف و رویکرد او پی می‌بریم: در بخش‌های اول و دوم، «تقدم و تأخر ارکستراسیون بررسی شده است. در این دو بخش با سه رویکرد مختلف ارکستراسیون رویکرد فرانسوی، رویکرد آلمانی، و رویکرد التقاطی یا همان نواآلمانی، آشنا می‌شویم؛ بخش سوم هم چنان‌که از نامش (میان‌پرده) انتظار می‌رود، میان‌پرده‌ای است درباره‌ی دادوستد نخله‌های مختلف ارکستراسیون؛ در سه بخش پایانی هم آستانه، اوایل و میانه-اواخر سده‌ی بیستم بررسی شده است. مخاطب پس از مطالعه‌ی این سه بخش درمی‌یابد که تمایز جدی سده‌ی نوزدهمی، میان نخله‌های ارکستراسیون در سده‌ی بیستم به‌تدریج کم‌رنگ شده و به بیانی با دنیای متکثر سازگری یافته است.

ناگفته پیداست که بخش مربوط به ارکستراسیون سده‌ی نوزدهمی ریزدایه‌ی سنگینی به نام بتهوون قرار دارد و تقریباً در تمام مقاله‌های این بخش نشانی از او بازمی‌یابیم. در بخش میانی، بخش سوم، زالومون یاداسزون از کاستی‌های ارکستراسیون بتهوون در سمفونی پنجم می‌گوید، اما او نیز به استادی استاد اعتراف می‌کند و شگرد او را در پیاده‌سازی توتی یا همه‌نوازی می‌ستاید. بخش چهارم نشان می‌دهد که چطور آهنگ‌سازان اوایل سده‌ی بیستم با میراث ریشارت واگنر دست به گریبان بودند، واگنر از پیش‌تازان درهم‌آمیزی سبک‌های فرانسوی و آلمانی بود و هیچ‌یک از دو سبک را به‌تنهایی بسنده و برتر از دیگری نمی‌دانست. با مطالعه‌ی نوشته‌ی ماتیاس هائر با نزاعی تازه مواجه می‌شویم: آراء مخالف او از نخستین نقدهایی است که بر پیکر ارکستراسیون سده‌ی نوزدهمی و سنت بتهوونی-واگنری وارد می‌شود. در دو بخش پایانی هم پای معاصرها و

مدرن‌ها به میان می‌آید و مفهوم ارکستراسیون به معنای کنونی‌اش شباهت بیشتری پیدا می‌کند. تردیدی نیست که جنگ پیش رو تام و تمام نیست و با مطالعه‌ی آن نمی‌توان مدعی شد که سراسر تاریخ ارکستراسیون را یک‌نفس در بر کشیده‌ایم؛ لیک با اطمینان می‌توانیم بگوییم که مهم‌ترین رأس‌های این تاریخ در کتاب حاضر گرد هم آمده‌اند و خواننده پس از مطالعه‌ی آن می‌تواند به‌سادگی مسئله‌های مهم این حوزه را صورت‌بندی کند. از سوی دیگر، پس از مطالعه‌ی این کتاب می‌توان با دقت بیشتری مرجع‌ها را پیدا کرد و سره را از ناسره بازشناخت.

به گفته‌ی پیتز لارنس آلکزندر، روزنامه‌نگار و موسیقی‌دان آمریکایی، گاه موسیقی‌دانان فراموش می‌کنند که این سازهایی که امروز در اختیار داریم، سفری دراز طی کرده‌اند تا به شکل امروزی برسند. دگرگونی هرکدام از این سازها و رنگ‌هاشان نیز آهنگ‌سازان را به واکنشی مقتضی واداشته است. به این ترتیب بوده که تاریخ موسیقی تکامل یافته است. البته تردیدی نیست که دگرگونی‌های یادشده تنها عامل تکامل موسیقی نبوده‌اند، اما یکی از اجزاء همیشگی آن به شمار رفته‌اند. همان‌همه‌ی تلاش گردآورنده‌ی این جنگ همین بوده است که اندیشه‌ی رنگ‌بندی و پیکرشاسی، ارکستر از زبان بزرگان صاحب‌سبک در این میدان روایت و مخاطب را در مسیر پرخم‌وتاب و پرفراز و نشیب موسیقی همراهی کند.

اگر نبود یاری دو تن، برگردان این جنگ نیز ممکن نمی‌شد؛ از آقای مسعود ابراهیمی سپاسگزارم که نسخه‌ی ابتدایی را بازخوانی و ویرایش کردند؛ آقای مجتبی سبکی هم وام‌گرانی بر دوشم گذاشتند و نسخه‌های بعدی را ویرایش کردند و من را از چند خطا رهاستند. کمال تشکر و سپاس از همه‌ی بزرگواران.

کدوان غبرایی

تابستان ۹۹